

*Полонська Т. К.,
канд. пед. наук, ст. наук. співроб,
ст. наук. співроб. відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України*

ПРОБЛЕМА КОРЕЛЯЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі висувають перед системою вітчизняної освіти завдання підготовки учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) до життя в умовах полікультурного і багатонаціонального суспільства, формування в них позитивного ставлення до людей різних національностей, мов і культур. Упродовж останніх двох десятиліть у педагогічній науці спостерігається підвищений інтерес до культурного виміру, що призвело до появи нової сучасної теорії – теорії міжкультурної освіти.

Однією з ключових проблем сучасної лінгводидактики і методики навчання іноземних мов є формування міжкультурної комунікативної компетентності, де учень постає не просто суб'єктом процесу навчання, а полікультурною особистістю, здатною до міжкультурної комунікації. Під міжкультурною комунікацією ми розуміємо форму вербального і невербального спілкування, при якій учасники комунікації, що належать до різних культур і мов, проявляють один до одного повагу та взаєморозуміння. А полікультурна особистість – це особистість, яка володіє навичками й уміннями успішної взаємодії з представниками іншої держави і культури, готова до вирішення непорозумінь, що виникають у процесі спілкування.

Поняття «полікультурна/мультикультурна освіта» (multicultural education) у Міжнародному словнику освіти трактується як «педагогічний процес, у якому репрезентуються дві або більше культур, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознаками» [6, с. 273].

Сьогодні на зміну комунікативному приходиться міжкультурний підхід у навчанні іноземних мов, або, так звана, міжкультурна парадигма іншомовної освіти. Її поєднання з комунікативним підходом призвело до виникнення поняття «міжкультурна компетентність». Необхідність її формування в учнів закладів загальної середньої освіти, можна обґрунтувати також значним збільшенням їхніх безпосередніх та опосередкованих контактів із представниками інших культур (наприклад, через Інтернет).

Проаналізуємо, наскільки розглянуті концепти пов'язані з порушеною нами проблемою і простежимо залежність між міжкультурною комунікативною компетентністю (МКК) та іншомовною комунікативною компетентністю (ІКК) у навчанні іноземних мов учнів ЗЗСО.

Насамперед розглянемо деякі тлумачення цих термінів у вітчизняній і зарубіжній методичній літературі.

Новий словник методичних термінів і понять визначає міжкультурну компетентність як «здатність людини існувати в полікультурному суспільстві, досягати успішного розуміння представників інших культур і представників своєї культури» [1, с. 134].

Дослідниця лінгвокультурних і психологічних аспектів міжкультурного спілкування Г.В. Єлизарова розглядає міжкультурну комунікативну компетентність як «здатність особистості успішно й адекватно спілкуватися іноземною мовою в ситуаціях міжкультурного спілкування різних типів і видів з урахуванням основних зовнішніх соціокультурних і внутрішніх ситуативних факторів» [3, с. 210].

Здебільшого терміни «міжкультурна компетентність» і «міжкультурна комунікативна компетентність» використовуються як синонімічні. Проте британський учений М. Байрам розмежував ці поняття і висунув основним критерієм мову спілкування. На його думку, міжкультурна компетентність передбачає здатність взаємодіяти із представниками інших культур своєю рідною мовою, у той час як міжкультурна комунікативна компетентність – іноземною мовою [5, с. 70]. Тобто, формування МК може здійснюватися лише рідною мовою, у той час як розвиток МКК вимагає вивчення іноземної мови.

У Новому словнику методичних термінів і понять комунікативна компетентність визначається як «здатність вирішувати засобами іноземної мови актуальні для учнів завдання спілкування в побутовому,

навчальному, виробничому та культурному житті; уміння учня користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування» [1, с. 98].

Вітчизняний учений-методист С.Ю. Ніколаєва розглядає іншомовну комунікативну компетентність як «здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння та взаємодії з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого контактів» [4, с. 36].

Отже, ми не бачимо великих розбіжностей у трактуванні понять «комунікативна компетентність» й «іншомовна комунікативна компетентність», тобто нерідко вони також вживаються як синоніми.

Якщо мета формування міжкультурної комунікативної компетентності полягає в досягненні такої якості мовної особистості, яка дозволяє їй вийти за межі особистої культури і набути якості медіатора (посередника) культур, не втрачаючи особистісної культурної ідентичності, то метою формування іншомовної комунікативної компетентності є навчити учнів вирішувати завдання взаєморозуміння та взаємодії з носіями мови, що вивчається, відповідно до норм і традицій культури цієї мови в умовах прямого й опосередкованого контактів [4, с. 36].

Г.В. Єлизарова розглядає міжкультурну компетентність як компонент іншомовної комунікативної компетентності, тобто відводить їй другорядне місце. Характеризуючи кореляцію іншомовної комунікативної та міжкультурної компетентностей, вона відзначає, що компоненти міжкультурної компетентності співвідносяться з компонентами іншомовної комунікативної компетентності, модифікуючи частину змісту останніх і додаваючи до них міжкультурний вимір [3, с. 222]. На думку дослідниці, міжкультурна комунікативна компетентність не має аналогії з комунікативною компетентністю носіїв мови і може бути притаманна тільки медіатору культур – мовній особистості, яка вивчає певну мову як іноземну. Тобто, мовна особистість, вивчаючи іноземну мову і здобуваючи якості медіатора культур, не втрачає власної культурної ідентичності. У цьому розмірковуванні чітко проглядається думка автора, що засобом і необхідною умовою міжкультурного спілкування є іноземна мова.

Натомість Н.Д. Гальскова розглядає міжкультурну і комунікативну компетентності як рівнозначні половинки одного цілого, які в сукупності забезпечують готовність учнів до міжкультурного спілкування. Ці компетентності складають єдине ціле та інтегрують між собою [2, с. 76].

Отже, серед учених не існує єдиної точки зору щодо превалювання тієї чи іншої компетентності. Але можна погодитися з думкою дослідників про те, що термін «іншомовна комунікативна компетентність» співвідноситься з комунікативним підходом до навчання іноземних мов, а термін «міжкультурна комунікативна компетентність» – із міжкультурним підходом. Іншими словами, мета формування іншомовної комунікативної компетентності передбачає навчання іноземної мови і культури країни, мова якої вивчається, а міжкультурної комунікативної компетентності – включення до змісту навчання методів освоєння інших культур, незалежних від мови спілкування.

Ми є прибічниками словосполучення «міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність», яке все частіше стало з'являтися в наукових публікаціях вітчизняних дослідників (Бігич О.Б., Ніколаєва С.Ю., Полонська Т.К., Редько В.Г. та ін.). Цей термін поєднує в собі окремі компоненти обох розглянутих компетентностей. На наш погляд, міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність має стати головною метою навчання іноземних мов у ЗЗСО, передусім в основній і профільній школі, оскільки саме МІКК передбачає формування в учнів готовності та здатності до оволодіння іноземною мовою і культурою країни, мова якої вивчається, у зіставленні з рідною культурою, та до спілкування на міжкультурному рівні.

Список використаних джерел

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : ИКАР, 2009. 448 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика. Москва : Изд. центр «Академия», 2006. 336 с.
3. Єлизарова Г. В. Культура и обучение иностранным языкам. СПб. : Каро, 2005. 352 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 213. 590 с.
5. Byram, M. S. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual Matters Ltd., 1997. 124 p.
6. International Dictionary of Education. Vol. 7. Oxford, 1994. 3963 p.